

fițiune fãrã frontiere

Colecție inițiată de Gheorghe Crăciun

Redactare: Cosmin Perța
Tehnoredactare: Adriana Vlădescu
Pregătire de tipar: Marius Badea
Design copertă: Laurentiu Midvichi

EPP

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

RAMUZ, CHARLES-FERDINAND

Adam și Eva / Charles-Ferdinand Ramuz ; trad. din lb. franceză
și pref. de Jean-Louis Courriol. - Pitești : Paralela 45, 2018

ISBN 978-973-47-2433-8

I. Courriol, Jean-Louis (trad.)

821.133.1

traduki

Această carte a apărut cu sprijinul oferit de TRADUKI, o rețea pentru promovarea literaturii din care fac parte Ministerul Federal pentru Europa, Integritate și Afaceri Externe al Republicii Austria, Ministerul Afacerilor Externe din Republica Federală Germania, Fundația Culturală Elvețiană Pro Helvetia, KulturKontakt Austria (din însărcinarea Cancelariei Federale a Republicii Austria), Goethe-Institut, Agenția Slovenă de Carte JAK, Ministerul Culturii din Republica Croația, Resortul pentru Cultură al guvernului Principatului Liechtenstein, Fundația Culturală Liechtenstein, Ministerul Culturii din Republica Albania, Ministerul Culturii și Informației din Republica Serbia, Ministerul Culturii și Identității Naționale din România, Ministerul Culturii din Muntenegru, Ministerul Culturii din Republica Macedonia, Târgul de Carte de la Leipzig și Fundația S. Fischer.

Adam et Ève

Charles-Ferdinand Ramuz

Copyright © of the translation: S. Fischer Foundation by order of
TRADUKI

Copyright © Editura Paralela 45, 2018, pentru prezenta ediție
Prezenta lucrare folosește denumiri ce constituie mărci înregistrate, iar
conținutul este protejat de legislația privind dreptul de proprietate intelectuală.
www.edituraparalela45.ro

CHARLES-FERDINAND RAMUZ

Adam și Eva

Traducere din limba franceză și prefață de Jean-Louis Courriol

Editura Paralela 45

Prefață

Pasionat de traducerea scriitorilor români clasici, am publicat în 2015, în limba franceză, romanul lui Liviu Rebreanu, *Adam și Eva*. Mi s-a părut interesant să traduc, în sensul celălalt, un titlu care sună identic, al unui scriitor elvețian de limbă franceză: *Adam et Eve*, de Ramuz. Doi autori intrați în panteonul literelor europene. Nu voi face aici un studiu comparativ, pentru că nu este obiectul acestei prefețe și fiindcă cititorul român este îndeajuns de familiarizat cu opera rebreniană și cu evoluția ei. Mă voi mărgini să previn cititorul român asupra lecturii acestui roman, destul de straniu ca formă, și să creionez figura scriitorului elvețian din cantonul Vaud, în special maniera lui de a scrie, care poate surprinde cititorul, mai ales dacă ia în mână pentru prima oară o carte semnată de Charles-Ferdinand Ramuz.

Așa cum titlul o indică imediat, cititorul are posibilitatea de a interpreta povestea ce urmează; romanul pune în scenă cuplul femeie-bărbat în căutarea împlinirii. Un nou Adam și o nouă Evă a timpurilor noastre. El este Louis Bolomey, bărbat de treizeci și șase de ani, fără profesie. Are o mică avere care-i permite să trăiască ocupându-se de stupi, de casă și livadă, de pescuit și vânatoare. Rămâne singur, după ce-i moare mama – tatăl i-a murit când el era foarte mic – și este nevoit să facă față vieții. Și frământărilor sufletești profunde: *Se îmbrăcase în dimineața aceea, se îmbrăcase o dată în plus ca să se dezbrace seara; vedea bine că viața nu este decât un ciclu nesfârșit. Nu era nici măcar un an de atunci. Un lucru nu e făcut decât ca să fie desfăcut, și refăcut de noi, și iar desfăcut. Ne lăsăm duși de timp fiindcă așa trebuie, dar e obositor. De asta era trist de când se trezea, având în față o ză despre care știa dinainte că va lăsa locul alteia, exact la fel, una care o nega pe cea dinainte.*

Trimiterea expresă la mitul originar este subliniată de primul extras din *Biblie*, introdus încă de la sfârșitul capitolului 2, sub altă formă tipografică (în italice), pentru a se

diferența de restul textului, într-un joc intertextual care se desfășoară pe tot parcursul romanului:

„Atunci a adus Domnul Dumnezeu asupra lui Adam somn greu; și, dacă a adormit, a luat una din coastele lui și a plinit locul ei cu carne. Iar coasta luată din Adam a făcut-o Domnul Dumnezeu femeie și a adus-o la Adam.”

O tristețe primordială pune stăpânire pe Bolomey până apare o femeie în existența lui, neașteptat, cu atât mai frumoasă și mai iubită. Scena apariției tinerei femei pe poteca dintre grădinile satului, unde bărbatul dormita la umbra unui nuc, este scaldată într-o lumină de miez de vară. Adrienne poartă o rochie albastră, iar Bolomey, culcat în iarbă, o privește de jos în sus, cum te-ai uita la o statuie. Observația a fost făcută și de o comentatoare a romanului, Sylvianne Dupuy (de la Universitatea din Geneva), care analizează întreg textul în lumina *Bibliei*, remarcând analogii izbitoare. Autorul însuși sugerează trimiterele la *Biblie* prin citatele care împănază narațiunea lui, într-un joc intertextual care nu e singura surpriză a acestei opere de o modernitate *avant la lettre*. Obsesiile și observațiile lui Bolomey, care trăiește mecanic succesiunea zilelor, sunt de natură existențială:

Vedea natura învârtindu-se în jurul lui cu anotimpurile, cu nopțile, cu palele ei de vânt, repetându-se întruna. Vedea bine că și el se repetă, când mergeau el și propria-i umbră lipsită de fantezie de-a lungul tufelor de garofiță care se seamănă singure cu o repetitivă încăpățănare – făcând mereu aceeași umbră la aceeași distanță, în același loc, în față și pe lângă el.

Într-o scrisoare pe care i-o trimitea lui Henry Poulaille în 1924, Ramuz declara:

„M-am născut în 1878, dar să nu spunei.

M-am născut în Elveția, dar să nu spunei.

Să spunei că m-am născut în Pays-de-Vaud, care este un vechi ținut savoyard, pe malurile Rhônului, nu departe de izvoarele lui, unde se vorbește limba oc, adică franceza.

Sunt licențiat în litere clasice, dar să nu spunei.

Să spunei că m-am străduit să nu fiu licențiat în litere clasice, ceea ce nu sunt în fond, sunt doar un nepot de viticultor și de țăran pe care aș fi vrut să-l exprim.

Dar a exprima înseamnă a mări.

Singura mea nevoie este aceea de a mări.”

A „mări” poate fi interpretat aici în sens de „a spori”. Cel care făcea această mărturisire de credință la peste 45 de ani, când avea deja o operă în urma lui, era deci conștient de apartenența și aderarea la limba franceză, la un spațiu spiritual mai mult decât la unul geografic. Charles-Ferdinand Ramuz este înainte de orice un exponent al sufletului vaudois și nu e de mirare că personajele lui provin preponderent din lumea muntenilor din satele cantonului Vaud, evoluând între munți și ape (celebrul lac Léman), între tradiții, conservatorism și imboldul de a le răsturna, de a le răvăși. Temele lui sunt teme fundamentale. Cadrul spațio-temporal: undeva pe la începutul secolului XX, într-o Elveție cu autoturisme, dar și cu căruțe, cu cântăreți la diverse instrumente, dar și cu radio, cu meșteri ambulanți (Gurdu) care trec prin sate și cositoresc ustensilele metalice, repară ciubere, dar colpor-tează și întâmplări ori legende.

Trebuie spus de la bun început că scriitura lui Ramuz este surprinzătoare și pentru un cititor francez sau elvețian care nu a fost „prevenit” (Adrien Pasquali, scriitor și critic elvețian, născut nu departe de obârșia lui Ramuz în 1958, spunea că niciun roman al înaintașului său nu i-a lăsat pe critici mai nedumeriți decât a făcut-o *Adam et Eve*), textele sale părând aproape niște piese de teatru cu didascalii ceva mai dezvoltate. Suntem în prezența unei limbi poetice aproape eliptice, cu un lexic restrâns, cu o voită economie de mijloace, o simplitate ce pune probleme serioase traducătorului. Cele mai multe fraze sunt formate strict din subiect și predicat: „El/ea a spus”; „A spus din nou”; „Iese zicând” etc. Sinonimia perfectă a celor două verbe „dicendi” din română *a spune/a zice* ne oferă o relativă variație, însă foarte mică; vocabularul ramuzian este bazic, doar din câteva verbe, cele mai uzitate fiind din sfera văzului și a auzului: *a auzi*, *a asculta* sau *a vedea* cu corolarul *a se uita*, *a privi*. Apetența pentru descriptivul pictural face apel la verbe din același câmp semantic: *a străluci*, *a sclipi*, care sugerează mișcarea, intermitența, schimbarea. Spusele, imaginile sunt și nu sunt, apar și dispar, sintagmele de genul „era și nu era” abundă. Stilul concentrat este structurat din simetrii, comparații, metafore. Culoarea sau inversul ei, cenușiul, conviețuiesc în același pasaj, nu fără a induce o senzația generală de straniețate:

Ciudat, spuse doamna Chappaș care scutură din nou tigaia. În obraji avea două buchețele de trandafiri migălos pictate ca pe un vechi cadran de pendulă.

Bolomey se așezase la o masă sub copacii ce abia-și deschideau mugurii acoperiți de un praș subțire de parcă cineva ar fi golit peste ei un sac de ciment.

Clasicismul pe care Ramuz îl neagă formal – de dragul paradoxului ? – în scrisoarea mai sus amintită îi este funciar. Cu parametrii lui de echilibru și esențialitate. Când echilibrul vieții lui Bolomey e rupt, comunitatea întregă se resimte. Mult mai tânără decât Bolomey, Adrienne Parisod va dispărea la doar șase luni de la căsnicie. Prietenii lui Bolomey sunt îngrijorați de soarta lui și vor încerca într-un mod sau altul să-l facă să-și regăsească echilibrul, fiind ei înșiși puși într-o stare de echilibru precar, precum Lidia. Cel anterior fusese modificat de apariția Evei moderne, a Adrianei. Doar că el nu se va menține multă vreme; Adriana dispăre tot așa de brusc cum sosise, fără explicații.

Impresionat de poveștile lui Gurdu (nu este exclus ca numele acestuia să nu fi fost ales pe motivul asemănării cu „guru”) care-i inculcă ideea păcatului originar și-l face să creadă că nimic nu are sens pentru că oricum suntem blestemați pe Pământ, Bolomey este gata să-și piardă orice speranță și el, care iubea cerul, vântul, păsările, vuietul apelor și tot ce avea viață în jurul lui, nu mai crede în nimic, până ce o altă femeie, Lidia, îi redeschide pofta de a trăi. Generoasă și înțelegătoare, Lidia îi sugerează să-și ierte tânăra nevastă care l-a părăsit doar după câteva luni de căsătorie și s-o primească din nou la el acasă. Charles-Ferdinand

De altfel, convins de tiradele lui Gurdu despre asemănarea cu povestea Bibliei, Bolomey se apucă să-și refacă grădina, s-o aranjeze. Ca și cum aceasta ar readuce-o pe Adriana. Reînnoirea, reînceputul – se va concretiza prin aranjarea grădinii săpate și închise cu un gard nou. Ca să nu mai poată fi alungați din ea cum fuseseră „strămoșii” lui din rai? Eseista Sylvianne Dupuy și-a intitulat eseul pe care-l semnalăm mai sus „Charles-Ferdinand Ramuz sau grădina desfăcută/recompusă/ruinată”, unde *ruinat/ruiné* poate fi interpretat și ca *distrus*¹.

¹ 3) „Adam et Ève, de C.-F. Ramuz, ou le jardin défait/recomposé/ruiné: intertexte biblique et métaphore du processus de création”, în „Apparition Disparition Réapparition”, rubrique *Cycle sur les Écritures Complexes*, Deuxième

Prin insistențele fetei de la cafenea, Lidia, care ar fi putut fi o bună partidă pentru Bolomey – cum ar zice mama ei, patroana cafenelei cea cu obraji „pictați” și cu care se deschide romanul – Adriana va reveni la Bolomey; definitiv. Asta o vom afla doar la ultima pagină a cărții...

Cu frazele lui simple, aproape simpliste, voit simpliste, cu gesturi dramatice reținute și exprimate cu o remarcabilă economie lexicală, Ramuz reușește să scrie un superb roman al inocenței și al începuturilor. *Căci vinovat e tot făcutul/ Iar scump doar nunta, începutul*, zicea și poetul român Ion Barbu. Adam și Eva, cuplul Începuturilor, poate fi interpretat și ca un mit (Grădina sfântă, Edenul, alungarea din rai). În *Découverte du monde* [Descoperirea lumii] –autobiografia publicată în 1939 –, Ramuz povestește că prima carte cu care a venit în contact, chiar înainte de a ști să citească, a fost *Biblia*, din care pricepea, copil fiind, doar personajele, nu și comentariile ce le însoțeau. Personajele Bibliei „ieșeau din străfundurile timpului” și îi păreau că seamănă „cu țărani care se întorceau de la târg”; personajele lui de mai târziu se vor dezvolta din această matrice și vor fi amestecate în întâmplări ce amintesc pe cele din Biblie; de altfel, scriitorul spune în același loc: „toate întâmplările din Biblie, eu le-am trăit”.

Adam și Eva poate fi citit, așadar, ca un mit revizitat într-o manieră, am zice, de *esențializare*, identificabilă la nivel de sentimente (epic) și de lexic (formal), de teme recurente, de amprente stilistice. Astfel, un cititor asiduu al romanelor lui Ramuz nu poate să nu observe că atunci când, disperat, Bolomey pleacă în căutarea Adriennei, întrebă copacii, vântul, apa dacă nu au văzut-o, asemenea unui alt personaj din *La beauté sur la terre* [Frumusețea pe pământ]. Tot recurentă este apetența scriitorului pentru culoare și negativul ei, pentru pete cenușii ori strălucitoare, pentru manipularea luminii, cu focalizări cinematografice.

Chiar când dezvoltă un subiect citadin, Ramuz introduce în scenografia lui elementele primordiale, zgomotul ambiant, de la vânt, de la ape, de la elementele naturii dezlănțuite. Cercetătorii opereii sale au remarcat că Ramuz inventează un peisaj sonor care ar veni parcă din altă lume, dând valențe

alegorice textelor, un fel de vuiet al naturii, un vuiet primordial care devine un „zgomot epic”, incarnând în plan acustic o fantasmă originară (S. Dupuy).

Transfigurarea poetică – formulă arhiutilizată în comentariul critic – își regăsește în cazul prozei lui Ramuz valențele de definiție incontestabilă. Fiindcă el face poezie din tot ce îi stă la îndemână. Astfel, scena antologică în care Gurdu îi povestește fetiței Gladis –inocența copilăriei! – legenda lunii, mai exact a celei din faza de pătrar, sub formă de corn, pe care-l compară cu un blid sau cu o strachină din care un câine bea apă...

Lipsa Mamei decedate cu câteva luni în urmă este astfel reportată la spațiul familial în care se mișcă Bolomey: *Nu demult stătea încă în fața lui: – acolo unde erau ridurile adânci sub boneta neagră nu mai e acum decât aer și umbră, atât.*

Umbră străpunsă de o suliță de soare, sprijinită cu un capăt de gresia din bucătărie. Scurgătorul de vase e agățat într-un cui, vecin cu fundul de tocat carne. Se întrebă: „Dar eu?” și își mai spune: „Oare eu exist, oare contez și eu?” tăcut, secretos, singuratic, pe când viața continuă.

Louis/Adam are un puternic sentiment de atașament față de mama lui, ca și față de Adriana, de femeie, așadar, în general. Fără a cădea în păcatul unor explicații de psihanaliză simplistă, vom remarca totuși că Ramuz s-a căsătorit, ca și eroul lui, tot la 36 ani; scriitorul nu a ascuns, de altfel, niciodată faptul că fiecare dintre romanele sale poartă o încărcătură autobiografică și nu este exclus de a identifica schimbările de umoare ale lui Bolomey cu o stare nevrotică pe care a cunoscut-o autorul. Nu-i scria chiar el lui Paulhan că „singurul merit al acestei cărți este că nu conține nimic care să nu fi fost trăit [de mine]”?

Explorarea și exploatarea poeticității limbii (franceze în speță) este o evidență pentru Ramuz și se înscrie într-un demers funciar. La numai 26 ani, în 1904, el înființează revista *La Voile Latine* împreună cu scriitorii C. A. Cingria, Gonzague de Reynolds și poetul Henry Spiess, ce avea ca scop principal combaterea germanizării limbii franceze din Elveția – fenomen ce pare să amenințe și azi –, cât și reînvierea spiritualității regiunii francofone, propunând o nouă concepție a artelor și a literaturii. Charles-Ferdinand Ramuz este înainte de orice un exponent al sufletului vaudois. Atașamentul la un loc geografic bine circumscris vine în rezonanță cu

reîntoarcerea modernilor la cultul naturii, la valorile adevărate, la revalorizarea Mediului într-o Elveție ce știe să revitalizeze forțele conservatoare și să-și admire infatigabil clasicii, printre care Charles-Ferdinand Ramuz, autorul unei opere impresionante ce se pretează la multiple interpretări. *Adam și Eva* este astfel văzut de ultimii analiști ramuzieni nu numai ca „un roman de formație la încrucișarea cu poemul liric și cu o *mise en abîme* a procesului de creație, dar și ca o complexă articulare a tensiunilor contradictorii ce constituie estetica metafizicii ramuziene” (S. Dupuis).

O carte de o modernitate surprinzătoare, cu un univers aparte, ce continuă să fascineze generațiile actuale, în care îl invităm și pe cititorul român să patrundă alături de... Adam și Eva.

Nota: Pentru o analiză mai aprofundată, cu aplicație specială la romanul *Adam et Eve*, se pot cerceta următoarele studii:

- 1) Adrien Pasquali: „Adam et Eve”, I, Genèse du récit.
- 2) Sylvianne Dupuis: „Bruits et silences chez C. F. Ramuz: éléments pour une poétique”, în Christopher Lucken et Juan Rigoli (dir.). *Du bruit à l'œuvre*. Genève: MetisPresses, coll. *Voltiges*, 2013, pp. 121-137.

PARTEA ÎNTÂI

I

Doamna Chappaz aruncă feliile subțiri de cartofi în uleiul fierbinte din tigaie și se trase brusc înapoi, dând capul pe spate.

Apoi scutură cu smuciri repetate tigaia în timp ce uleiul bolborosea precum lacul când vălurește pe vreme de furtună.

Atunci l-a văzut pe Bolomey sosind.

Cât o fi ceasul? De pe culoar, orologiul a sunat o singura dată. Unu după-amiază. „Ciudat”, spuse doamna Chappaz care scutură din nou tigaia. În obraji avea două buchețele de trandafiri migălos pictate ca pe un vechi cadran de pendulă.

Bolomey se așezase la o masă sub copacii ce abia-și deschideau mugurii acoperiți de un praf subțire de parcă cineva ar fi golit peste ei un sac de ciment; doamna Chappaz își zice: „La ora asta!”

A scos apoi din cuptor vasul pus la încălzit; a înșfăcat spumiera ce strălucea ca argintul, frecată de curând; s-a întors spre fata ei, Lidia, care tocmai intra pe ușă:

— Du-te să-l întrebi ce vrea.

— Pe cine?

— Păi nu vezi?

— Ia te uită! Louis, a spus Lidia; ce caută aici?

Lidia și-a pus pe masă tava de lemn cu toarte pe care erau așezate niște farfurii și un castron; o fată înaltă care spune: „E cald”, mușcând dintr-un măr.

El nu s-a mișcat deloc. Se așezase și stătea cu coatele sprijinite pe masă; fata venea spre el, dar el nu dădea semne că o să se miște. Bucătăria dădea direct pe terasă; probabil că auzise ușa, auzise că venea cineva: dar nu s-a mișcat.

Ea i-a spus:

— Bună ziua, domnule Louis.

N-a răspuns nimic.

— Ce doriți?

— O cafea.

— Naturală?

A dat din cap, atât.

Ea și-a luat din nou mărul pe care-l vârâse în buzunarul șorțului și a mușcat din el când s-a întors, în timp ce cartofii presărați cu sare groasă așteptau pe tava ovală.

Și mușcând din măr:

— O cafea naturală.

— Du-te să-i servești pe domnii de colo, spuse doamna Chappaz. Pregătesc eu cafeaua până atunci.

Doamna Chappaz luă un prosop și se șterse pe mâini.

Cafetiera cea mare din alamă era pusă la încălzit pe un colț al plitei: „Ce i s-o fi întâmplat de a venit la ora asta?”

Se uită la Bolomey pe geam; îl vede așezat singur pe terasă de unde nu se mișcă.

Apoi îl vede că dă din cap.

Se șterge pe mâini, pune prosopul la loc în cui; ia un pahar din cele multe aliniat pe raft; îl vede pe Bolomey cum scoate o hârtie din haină și-o citește (nu-i trebuie mult timp), parcă se gândește, o împăturește, o pune la loc; și legănată un pic de vânt umbra se mișcă pe umerii lui, găurită ca un burete.

A întors paharul, un pahar obișnuit, înalt și strâmt cu un picior mare; își aruncă din nou ochii la el; e tot nemușcat. Ia o lingură din sertar, trei bucăți de zahăr pe care le pune una lângă alta pe un disc de nichel nu mai mare decât o monedă de cinci franci – la nu mai mult de zece-cincisprezece metri de ea, sub copacii unde sunt mese, cu pălăria lui de toate zilele, vesta lui de toate zilele, pantalonii lui de toate zilele, ușor de recunoscut și de nerecunoscut. „Mai bine s-ar fi însurat cu Lidia, își spunea doamna Chappaz; poate că ea s-ar fi potolit. Și pentru el ar fi fost mai bine.” Suspină. Suspină tare, scuturând capul exact ca Bolomey adineauri, flăcău cu avere, flăcău liber

de când i-a murit mama – mândria ei stă toată în această cafetieră din alamă bine lustruită cu un produs belgian, din care toarnă în pahar lichidul maroniu și tulbure.

„Păcat, că suntem și vecini, își zice ea. Nu-i merge prea bine pe acasă, probabil...” Și așază apoi paharul, lingura, zahărul: „Păcat! Și cu Lidia ce-o face, ce-o face eu cu fata asta?”

Lidia tocmai se întorcea:

— Caută să afli ce-i cu el. Cred că nu se înțelege bine cu soția.

— Crezi? Ești prea curioasă, mamă.

Lidia nu e curioasă. Ea își face datoria. Clienți în sala de mese, clienți la bar, iar celălalt singur pe terasă: merge de la unul la altul cu un pui, cu o sticlă de vin, o cafea. Asta îi e meseria.

Își terminase acum de mâncat mărul. Își dă seama că afară e la fel de plăcut ca în bucătărie, unde plita arde totuși de azi-dimineață din zori, bucătăria e însă scundă și umedă.

Iarna rămâne pitită în casele noastre mult după ce primăvara a alungat-o de sub bolta înaltă a cerului, care este a tuturor. Înaltă, dar este oare și slabă? Cine ar ști să spună?

El – negricios din cap până în picioare; ea galbenă și verde.

Pune tava cu cafeaua lângă Bolomey pe masa neștersă, încă nu curățaseră pe terasă.

Majoritatea scaunelor și a meselor pliante de fier erau încă îngrămădite pe lângă zid, sub un mic acoperiș, printre pânze de păianjen și maldăre de frunze aruncate acolo de mătura grijulie a vântului.

Nu era rușinoasă, nu era deloc timidă; el își rezemase coatele în praf.

Ea i-a spus:

— Ați fi putut aștepta să șterg puțin cu cârpa, domnule Louis.

Poate că doamna Chappaz îi supraveghea pe geam, dar nu se putea vedea nimic dincolo de fereastra în care bătea soarele.

Bolomey nu i-a răspuns.

Ah, ce cald și plăcut începea să fie; ah, ce frumos era în lume! Era o vreme călduță. Cu vânt ce adie, din toate părțile. Vine dinspre vest unde curge în vale râul Sorge, dinspre nord unde e muntele acoperit de pădure, dinspre sud unde e lacul; vine de peste tot, în valuri pe care un fluture galben urcă și coboară, iar aripile lui se deschid și se închid ca paginile unei cărți deschise, mișcate de aer.

Iar el și ea se aflau în acest vânt; ea i-a spus:

— Ce se întâmplă, nu vă simțiți bine?

El a ridicat din umeri, tot cu coatele pe masă, în haina lui groasă de lână maronie în fața cafelei care aburește în pahar și a celor trei bucați de zahăr – în aprilie, să fi fost 15 sau 16 aprilie.

Nu răspunde.

— Oh, să știți că nu țin să vă descos... Dar dacă aveți nevoie de ajutor, nu-i așa?...

Omul dă din cap, tot nu răspunde.

Femeia era plină de îndrăzneală. Alta în locul ei ar fi renunțat: ea nu pleca așa ușor. O fi fost din cauza firii ei sau fiindcă se simțea bine aici în amestecul acela de umbră și de soare, în aerul călduț ce miroase frumos a iarbă, a frunză verde, a mușchi, a brad, a apă din lac? Nu se mișcă din loc:

— Stați să iau o cârpă.

El tot neclintit. Ea revine.

— Scuzați-mă, termin repede. Ah, și păsările astea!...

De ridici capul, copacii sunt încărcăți de păsărele, mari și mici, ciripind fiecare în felul ei, hârjonindu-se în crengi.

Femeia trebuie să strige, nu se mai aude nimic.

— Ridicați puțin coatele; așa... Ce murdar mai era...

Prin crengi, mierle, pițigoii, silvii, cintezoii, ca să nu mai vorbim de vrăbiile numeroase care țopăiau dintr-o

creangă în alta, printre mugurii ca niște frunze moarte ce n-au căzut încă; și iață-le căzând acum:

— Nu e mai bine așa?

Își pusese cârpa sub braț; el continua să tacă.

Și dintr-odată zice:

— Auziți.

Și se oprește.

Vocea îi era ciudat de schimbată, și atunci s-a uitat în jur.

— Voiam să vă întreb...

Se mai uită o dată în jur:

— Dar să nu spuneți la nimeni... N-ați văzut-o cumva? N-ați văzut-o trecând?...

— Nu, i-a răspuns ea.

Atât, ea a zis imediat „nu”, fără să întrebe despre cine era vorba, ca și cum ar fi știut prea bine (și într-adevăr știa, nu era nevoie să-i spună el).

— O, păi atunci, a zis el, atunci...

O pasăre trece, în cioc cu un pai ce a scânteiat în soare ca un lăntșor de aur.

Se mai întâmplă.

Nu părea nici uimită, nici doritoare să știe mai multe, nici chinuită de curiozitate, cum se întâmplă în general cu femeile – dimpotrivă, liniștită, poate doar ceva mai atentă.

— De când erați?...

El a răspuns:

— De șase luni.

— O, a spus ea, poate s-a dus după cumpărături.

Cu gura ei mare, cu dinții ei frumoși, cu fața cam trasă, cu trăsături ușor boțite, părul brunet și drept, tuns scurt până la urechi; o față care știe ce e viața. Și poate că de asta i-a și vorbit el așa.

Stă acolo singur, o fi având și el nevoie de cineva cu care să împărtășească ce-l doare.

Mai clatină o dată din cap, scoate o hârtie din buzunar:

— Mi-a lăsat un bilețel. Numai că nu-mi venea să cred.

Hârtia împăturită în patru, rămâne între vârfulurile degetelor pe când cafeaua se răcește în pahar.

II

Trecuse mai bine de un an de când mama lui Bolomey se prăpădise; murise în ziua de Crăciun.

Pe taică-său nu și-l amintea, murise când el era mic de tot.

Era în ziua de Crăciun. Ninsese puțin în seara aceea, nu prea mult. Ieșise, pe la ora șase, să-și cumpere tutun din sat.

— Să nu întârzii, Louis, îi spusese ea. Te aștept cu cina.

Se lăsase deja noaptea, o noapte albă, atât era de plină de stele; tot așa de multe ca firele de nisip pe țărmul mării.

În mijlocul cerului era un abur luminând discret, făcut dintr-o puzderie de stele – o cale albă, iar noi, oamenii, eram dedesubt, pe căile noastre.

Tocmai se terminase slujba la biserică, când a ajuns Bolomey în piață, cu stele și cu puțină zăpadă, multe femei și copii se întorceau acasă, dar și câțiva bărbați; se născuse Hristos.

El se întâlnise cu niște cunoscuți; se dusese să bea un pahar cu prietenii, oricum trebuia să între la cafenea să-și cumpere tutun, fiindcă tutungeria era închisă.

Astfel că întârziase puțin. De aceea se grăbea acum să se întoarcă, pe sub Calea Robilor, neschimbată, un fel de eșarfă pe care vântul părea s-o răsucescă în jurul ei înseși, albă și vag transparentă, acolo, deasupra lui; dedesubtul lui era un pic de zăpadă albă, vag transparentă.

Se mirase de departe, văzând că ușa casei, în ciuda frigului, era deschisă. Se grăbea, nu înțelesese prea bine de ce, în timp ce se afla sub Calea Robilor ce se răsucesce